

FRİEDRİCH von HAYEK: KÖLELİKTE ÖZGÜRLÜĞE*

Lucia Santa Cruz

82 yaşında olmakla birlikte yaşını göstermiyor. Zamanın akışı birçok fiziksel faaliyeti bırakmaya zorlamış olsa bile ince yapılı ve hareketlerinde atik biri. Yorulmak nedir bilmeyen bir dağcı ve usta bir yürüyüşçü. Bugün ise enerjisini entelektüel çalışmasıyla sınırlandırmak zorunda. Hatta Şili’de bulunduğu süre boyunca, sayısız yükümlülüğüne rağmen, Friedrich von Hayek mevcut zamanını *Kanun, Yasama ve Özgürlük*’ün üçüncü cildinin son bölümlerini tamamlamak için kullanıyor. Çalışmasının içereceği konuların bir dizinini gösteriyor bize. Bunların arasında şunlar var: “Özgürlük ve Mülkiyet Ahlâkı”, “Piyasanın Evrimi: Medeniyet ve Ticaret”, “Zehirlenen Dil”, “İşçiler İşçileri Sömürüyor”, “Yanılıcı Rehberler Olarak İstatistikler”, “Sosyalist Tasavvurun Gerici Niteliği”, “Entelektüellerin Megalomanlığı”.

Önermelerine ister katılın ister katılmayın, Hayek’in bükülmez mantığı onu okumayı entelektüel bir zevk hâline getiriyor. Hafif sözlerin ve efsanelerin onun yazılarında yeri yok. Her şeyden şüphe ediliyor. İnsanın karşılaştığı ve yeni çözümler arayışında ortaya konulmadan ve iyice incelenmeden bırakılan hiçbir sorun bulunmuyor. 1974 yılında Nobel İktisat Ödülü kazanmış biri olarak Hayek basit bir iktisatçıdan çok daha fazlası ediyor. Kelimenin tam manasıyla bir filozof. II. Dünya Savaşı sırasında yayınlanan “Kölelik Yolu” adlı çalışması, bir gün, siyasî düşüncede bir kilometre taşı ve sosyalizmin gelişmesinin insanların özgürlüğü üzerindeki etkileri hakkında o zamana dek yapılan en sağlam saldırı olabilir. Batının demokratik kurumlarına gizlice sızan totalitarizm tehlikesini gözler önüne seriyor kitabında Hayek.

Neo-liberal sınıflandırmasından kaçınmasına rağmen, modern liberalizmin babasının düşüncesi, ilk formüle edilmişinden yıllar sonra, fikirlerin o doğal yavaşlığı ile yayılıyor. Keynes’in İngiltere’deki ve Birleşik Devletler’deki entelektüel ve siyasî çevrelerde hüküm sürdüğü 30’lu ve 40’lı yıllar boyunca yalnız kalmış bir peygamber olarak, bugün Avrupalı ve Kuzey Amerikalı genç akademisyenler arasında takipçileri olan “hatırı sayılır” bir kişi. Aynı zamanda, Reagan ve bayan Thatcher’inki gibi hükümetler arasında kendisini önde gelen bir ilham kaynağı olarak görenler de bulunuyor.

Şili’de, Kamu Çalışmaları Merkezi’nin Onursal Başkanı sıfatıyla, ancak büyük şahısların sahip olabileceği o tevazuyla, kendisi ile röportaj yapılmasına izin veriyor.

Konuşma tarzı sakin. İngiliz vatandaşlığını aldığı Büyük Britanya’da geçirdiği yıllardan sonra İngilizcesi mükemmel. Yine de güçlü ve melodik bir Avusturya aksanı var. Kusursuz bir şekilde giyinmiş. Kurucusu olduğu Mont Pelerin Topluluğu tarafından üyelerine verilen Adam Smith resimli kravata takılıyor.

“El Mercurio” ile olan konuşmasının başında espri yapıyor: “Lütfen sağıma oturun. Sol kulağım işitmiyor. Sizin de anlayacağınız üzere, birçok siyasî şakaya müsait bir durum bu.”

Kamu Araştırmaları Merkezi’nin başkanlığını kabul etmiş, çünkü Şili kendisini ilgilendiriyor:

“Gördüğüm en ufak şeyden hareketle, bir Şili mucizesinden bahsetmek abartma olmayacak sanırım. Son yıllarda kaydedilen ilerleme bir hayli büyük olmuş.

“Evet, aynı yolda devam etmenin önemine dikkati çekerdim.

“Enflasyonu tamamıyla alıkoymak ve fiyat kontrollerinden ya da her türden sendika ayrıcalığından kaçınmak zorunludur. Sendikalara karşı değilim, fakat diğer vatandaşların sahip olmadığı ayrıcalıklarla yetkilendirilmeleri düşüncesine karşıyım. Zira ekonomiyi altüst edebilirler.”

* Friedrich von Hayek: *From Servitude to Liberty*, “El Mercurio” (s. D1-D2), 19 Nisan 1981, Santiago de Chile. Orijinal metnin linki: http://www.fahayek.org/index.php?option=com_content&task=view&id=147&Itemid=0

Bugün neredeyse her siyasî hareketin bayrağında özgürlük yazıyor. Bu durum kısmen bunun farklı ve hatta zıt kavramları gözlerden saklamasından, sadece anlamların nüanslarını değil, kavramların esas özünü de gizlemesinden kaynaklanıyor. Özgürlük denildiğinde bundan ne anlıyorsunuz?

Bireylerin özgürlüğünden bahsediyorum. Temsilci bir meclisteki çoğunluğun özgürlüğünü ima ettiğine inanmak, bu terimi kötüye kullanmak olur. Zira bu meclis sınırsız yetkilere sahip olduğunda, bu kaçınılmaz olarak bireylerin özgürlüğünü sınırlamaya varacaktır. Birey açısından özgürlük, devlet tarafından zorlanmaması için, uyması gereken kuralları önceden bilmesi gerektiği anlamına gelir. Bu yoldan, özgürlük zorlamanın olmaması demektir. Herkes için aynı olduğu bilinen standartlara ait bir yapıyı gerekli kılar bu. Böylece herkes makul planlar yapabilir ve kendi amaçlarını gerçekleştirebilir. Devletin diğer yetkileri elinde bulundurmayacağı anlamına da gelmez bu durum. Sadece diğer baskı araçlarına sahip olmamalıdır. Devletin gerekli altyapıyı sağlayarak faydalı pek çok şey yapabileceğine inanıyorum. Yine de, burada tekrar tekeli elinde tutmamalıdır. Şunu söyleyebilirim ki, sadece diğerlerinden daha etkin iş gördüğü durumda böyle yapmalıdır.

Negatif bir özgürlük tasavvuru mu bu?

Evet, etkili bir tasavvur. Özgürlük tasavvuru negatif bir tasavvurdur. Kimi insanların özel şeyler yapmak için olan bazı haklardan yararlanmalarına izin veren ve pozitif özgürlük olarak bahsedilen şey, kanun önünde eşitlik düşüncesi ve bütün devletlerin herkese aynı şekilde davranması yükümlülüğü ile uzlaştırılmaz.

Bazı insanlar sadece görünüşte eşit olan varlıklar için eşitlikçi biçimde kanunlar yapmanın doğru olmadığını iddia ediyor. Siz ne düşünüyorsunuz?

Kimi ülkelerdeki kimi hükümetlerin, hiç kimsenin altına düşmeyeceği minimum bir seviyeyi temin etmeye ihtiyaç duyması mümkündür. Bununla birlikte, adalet *de facto** eşitlik olarak düşünüldüğünde, bu başarılmaz. İnsanlar farklıdır ve hiçbir şey eşit olmayan varlıkları eşit kılmaktan daha adaletsiz olamaz. Tekrar ediyorum, herkesin devletten gördüğü davranış eşit olabilecek tek şeydir.

Garip görünebilir belki, ama medeniyetin itici bir gücü olarak özgürlüğün geriye düşmesi karşısında şu soruyu sormak zorunda kalıyoruz: "Özgürlük neden gereklidir?" Genelde retorik argümanlar duyuyoruz, fakat sizin bunun için ampirik argümanlarınız var gibi görünüyor ...

Ziyadesiyle var ve gerçekten de bir hayli ampirik bunlar. Dünya nüfusunu doyurabilmemizi sadece serbest piyasa düzeni sağlıyor. Eğer piyasayı kullanmaya hiç başlamamış olsaydık, varlığımızı vahşi toplayıcılar olarak mutlu bir şekilde sürdürmeye devam ederdik. Ancak piyasayı kullandık; piyasa ve bunun imkân verdiği işbölümü olmadan sağ kalmayı başaramayacak olan birtakım kişileri hayatta tutabilmek için sermaye başına verimliliği arttırmayı başardık. Doğruyu söylemek gerekirse, eğer nüfus fazlasını elemek ya da öldürmek istemiyorsak, buna devam etmemiz gerekiyor. Sadece bir medeniyet yaratmakla kalmadık, aynı zamanda varlığı piyasa düzenini sürdürmeye bağlı olan bir nüfus da yarattık.

Bu amaçlar planlamayla da başarılmaz mı?

Şunu söyleyebilirim ki, günümüzde ve modern toplumun gittikçe artan karmaşıklığı ile, daha önce hiç olmadığı kadar imkânsız bunu başarmak. Karar alabilmek için gerekli olan bütün bilgiyi gerçekten tek bir kişi ya da büro elde edebilseydi çok kolay olurdu bu. Fakat piyasanın herkes tarafından bilinen olgulara uyarlanması meselesi değildir bu. Piyasanın kimsenin bütün veriyi kendi bütünlüğü içinde bilmediği bir durumda işleyişiyle ilişkili bir meseledir. İnsanların piyasaya getirdikleri bilginin kullanımına bağlıyız. Bu bilginin kullanımı büyük bir bilgisayar gibi hareket eder. Her durumda ne yapılması gerektiğini gösteren şey, piyasanın sonuçları, yani piyasanın gönderdiği otomatik sinyallerdir. Bu yoldan piyasa, bütüne mümkün olan en iyi şekilde nasıl katkıda bulunabileceklerini bireylere gösteren temel bir rehber gibi hareket eder. Diğer sistemler ise insanlara ne yapacaklarını dikte ettirmemizi gerektirir. Daha da kötüsü, onların ne yapmaları gerektiğini bilmeyiz.

* Eylemsel olarak; fiilî. [ç.n.]

Dolayısıyla iktisadî özgürlük çok önemlidir diyorsunuz.

İktisadî özgürlüğü diğer özgürlüklerden ayırmak imkânsızdır. Özgürlük deneme yapabilme becerisinden oluşur ve insanlar ancak erişebildikleri bütün kaynakları kullanabildiklerinde deneme yapabilirler.

İktisadî özgürlük ve entelektüel ya da kültürel özgürlük arasındaki ayrım yapaydır. İktisadî özgürlüğü alıp götürdükten sonra, özgürlüğü teminat altında alan hiçbir sistem yoktur.

Özgür bir ekonominin temelleri bir kez atıldı mı, siyasî özgürlüğün de kendiliğinden ortaya çıkacağına inanıyor musunuz? Ya da iktidarda olup da, vatandaşları birçok haktan mahrum bırakan, ancak iktisadî özgürlüğü geniş ölçüde muhafaza eden otoriter bir hükümetin olduğu bir durum düşünülebilir mi?

Bu mümkün olabilir. Siyasi özgürlükten ne kastettiğinize bağlı. Çoğunluğun özgürlüğünden bahsediyorsanız evet, ama eğer siyasî özgürlüğü keyfî yetkilerin olmaması biçiminde tanımlamak isterseniz, bu durumda bunun herkese aynı derecede uygulanabilir olması gerekir. Bunun için belirli hakların bir listesinin çıkartılması da gerekmez. Herkese uygulanabilir olan aynı tekbiçimli kurallar yoluyla olması haricinde, devletin bireyleri zorlayan yetkilerinin olmadığını belirtmek yeterlidir.

Fakat, sözü edilen yasaların sadece tekbiçimli olmaları değil, aynı zamanda doğaları itibariyle cebri de olmamaları gerektiğini düşünmüyor musunuz?

Herkes için aynı olan yasaların değil. Zira bunların onları formüle edenlere de uygulanmaları gerekir. Bir geçiş döneminde kısıtlamaların zorunlu olabileceğini kabul ediyorum, fakat daimî bir durum söz konusu olduğunda, bu arzulanır bir şey değildir.

Modern siyaset teorisindeki en yaygın karışıklıklardan biri de, demokrasi ve özgürlük tasavvurları arasındaki karışıklık olarak ortaya çıkıyor. Bu fikri halihazırda geliştirdiniz, fakat bu ikisinin hangi anlamda farklı ve hatta karşılıklı düşman tasavvurlar olduklarını biraz daha açık olarak belirtebilir misiniz?

Özgürlük belirli bir derecede demokrasiyi gerekli kılar, fakat bu sınırsız demokrasi ile, yani her şeyi kapsayan yetkilere sahip olan kanun koyucu ve temsilci bir meclisin varlığı ile uyumlu değildir. Böyle olsa bile, özgürlüğün var olması için, çoğunluk tarafından kabul görmeyen bir hükümete bireylerin son verebilmeleri çok önemlidir. Bu başlıca değerdir. Demokrasinin benim "hijyenik" olarak adlandırdığım, yani siyasî süreçlerin sağlıklı yürütülmesini temin etme şeklinde bir görevi bulunuyor. Kendi başına bir hedef değildir bu. Amacı özgürlüğe hizmet etmek olan, usüle ilişkin bir kuraldır. Ancak bu hiçbir şekilde özgürlük ile aynı düzeyde tutulamaz. Bu sonuncusu demokrasiyi gerektirir; ama özgürlüğün olmaması, sadece bir süreliğine dahi olmaması yerine demokrasiyi geçici olarak, tekrar ediyorum geçici olarak, feda etmeyi tercih ederim.

Bireysel özgürlük ile demokrasi arasında herhangi bir ilişki var mı?

Özgürlüğün gerektirdiği tek şey, bireyin devletin eylemlerini sınırlayacak şeyler yapabilmesidir. Ne yapması gerektiğine dair devlete olumlu talimatlar vermenin özgürlüğün bir parçası olduğuna inanmıyorum. Gerçek şudur ki, devletin kimi şeyleri yapmasını engelleme hakkını kullanmazsak, kimse özgürlüğe sahip olamaz.

Yine de açıkça görülüyor ki, demokrasi batıda bir güvenilirlik krizi yaşıyor. Sizce bunun nedeni nedir?

İnsanlar demokrasinin kanun yapmaya muktedir olduğunu sandırlar. Bireysel davranışlara ilişkin genel standartları saptamanın kanun yapmak anlamına geldiği günlerde doğrudu bu. Kanun niteliğine sahip olsun ya da olmasın, bugün otoriteden çıkan her şeye kanun adını takıyoruz. Montesquieu'nün eski kuvvetler ayrılığı kuralı parçalandı. Bir zamanlar, kanun yapmaktan bahsettiğimizde, çok farklı bir şeye atıfta bulunuyorduk.

Bugün ise kanun yapıcının otoritesi kadiri mutlak hâle geldi. Herhangi bir kuvvetler ayrılığından yoksun bulunuyoruz, çünkü meclis sadece kanun yapmakla ilgili yasaları elinde tutmuyor, aynı zamanda yönetim de yapabiliyor ve tüm takdir hakkını bu süreçte kullanıyor.

Diğer bir tabirle, bu sorunlar demokrasinin kendisine değil, onun işlediği belirli biçimlere bağlı bulunuyor.

Benim kanaatim bu yönde. Bir sonraki kitabım olan "Kanun, Yasama ve Özgürlük"ün üçüncü cildinde yeni bir demokratik hükümet örgütü öneriyorum. Bu örgüt farklı amaçları olan iki kamaradan oluşuyor. İlki, yetkileri genel kuralları saptamakla sınırlı ve tam anlamıyla kanun koyucu nitelikte olan bir topluluk; ikincisi de, bu türden doğrudan bir hükümet olacak. Elbette ki, bu hükümet ilk kurulun saptadığı genel kurullarla sınırlanacak.

Bu kamaralarda otorite nasıl oluşturulacak?

Bir seçim sistemi yardımıyla, fakat her defasında farklı bir seçim sistemi olacak bu. Hükümete ait görevlerin olduğu kamarada, temsil, farklı bölgesel menfaatlere dayandırılabilir. Diğer yandan, kanun yapıcı kamarada daha çok uzmanlara, yani esas alanlarını bilen bilgili ve tecrübeli insanlara ihtiyaç duyulacak. Bu insanlar da seçim yoluyla belirlenecek, ama bu seçim parti siyasetine dayalı olmayacak – hükümete ilişkin toplulukta böyle olabilir – ve daha uzun dönemler için geçerli olacak. Parti baskısına maruz kalmalarından kaçınmak için, bu insanlar yeniden seçilebilir olmayacaklar. Söylemeye gerek yoktur ki, yetkili kurul ülkenin genel kanunlarına tâbi olacak.

Doğal hukuka ve özgürlük ile mülkiyetin, diyelim, devletten önce geldiğine inanıyor musunuz?

Geleneksel anlamda hayır, ama belki belirli bir açıdan evet. En iyi kanunların evrimsel bir süreç vasıtasıyla seçildiğine inanıyorum. Bunlar entelektüel yoldan inşa edilmemişlerdir. Medeniyetin diğer ürünleri gibi, geleneğin kendisinde de bir düşünüp taşınma sürecinin sonucu olan yapılardan daha fazla bilgelik olduğu haklı bir şekilde söylenebilir. Bütün geleneklerin iyi olduğunu söylemek istemiyorum bununla. Geleneklerin meziyetlerini göstermeleri gerekir.

Geleneklerin ortaya çıkardığı kurumların başarısıyla ölçülebilir bu ve genel olarak denilebilir ki, hukuk ve özgürlük geleneğinin diğer geleneklerden daha başarılı olduğu kanıtlanmıştır.

Bunun, örneğin, mülkiyet hakkı ile ne gibi bir ilişkisi vardır? Bu devletten önce mi gelir ya da Kant'ın dediği gibi, saf bir mülkiyet olmadan, bunu gerektirir mi?

Devlet hukuku desteklemek için gereklidir, fakat hukuk devletin yarattığı değildir. Başarılı olduğunu varsaydığımız bir evrimin ürünüdür. Bunun nedeni bu evrimin devlet tarafından buyurulmasından değil, düşünüp taşınma yoluyla asla yaratılamamış türden bir hudutsuz düzen yaratmasından kaynaklanıyor.

Diktacı bir hükümetin totaliter bir demokrasiden daha liberal olabileceği şeklindeki açık paradoksa daha önce çeşitli vesileler ile değinmiştiniz. Bununla birlikte, sizin yaptığınız gibi olumsuz yoldan düşünüldüğünde dahi, diktatörlüklerin özgürlükle çatışan başka niteliklerinin de olduğu muhakkaktır ...

Diktatörlüklerin önde gelen tehlikelerinin olduğu aşikârdır. Ancak bir diktatörlük kendisine sınırlar koyabilir ve bilinçli olarak kendisine sınırlar koyan bir diktatörlük, politikalarında, sınırlı olmayan demokratik bir meclisten daha fazla liberal olabilir. Belirli bir zaman noktasında tek umut olması ihtimaline rağmen, bunun pek de başarılı olamayacağını kabul etmem gerekiyor. Kesin bir umut değildir bu, çünkü daima bireyin iyi niyetine bağlı olacaktır ve güvenilir çok az birey vardır. Fakat belirli bir anda mevcut olan tek umut ise, bunlara rağmen en iyi çözüm yolu olabilir. Bu da ancak diktacı hükümet adımlarını görülebilir bir şekilde sınırlı demokrasiye yönelttiğinde mümkündür.

Özgürlüğün ahlâkî değerleri geliştirmenin kaynağı ve önkoşulu olduğunu yazıyorsunuz ...

Bir kişi ancak özgürlükten – bununla ısrarla bireysel özgürlükten bahsediyorum – faydalandığında ahlâkî bir yoldan davranışta bulunabilir. Bu kişi ancak kendisinin bildiği ve seçim yapabildiği bir alana sahipse ahlâkî hareket edebilir, nasıl hareket etmesi gerektiğine kendisi karar veriyorsa mümkündür bu.

Siyaset teorisinde ahlâk hangi rolü oynuyor?

Dediğim gibi, ahlâkî inançlarımızın zihnimiz tarafından oluşturulmadığına inanıyorum. Aksine, tıpkı diğer doğal organizmalar gibi, bizim yönlendirmediğimiz evrimsel bir süreç vasıtasıyla seçilmişlerdir. Neden dolayı kimi ahlâkî kuralların, tabir caizse, daha başarılı olduklarını anlamak için, ahlâkî açıdan başarılı olmak ile neyi kastettiğimizi anlamamız lazım. Şu sonuca vardım ki, evrim sürecinde, en geniş sayıda kişiyi hayatta tutmamıza imkân veren ahlâkî değerleri seçmeyi başardık.

Ahlâkın – buna mülkiyeti ve sözleşmeleri de dahil ediyorum – “yaşamların tartılması” karşısında değerlendirilmesi gerekiyor. Diğer sistemlere kıyasla, sadece tek bir hukuk sisteminin geniş sayıda insanı daha etkili bir şekilde hayatta tutma eğiliminde olduğunu tarih kanıtlamış bulunuyor. Gerçi bu kimilerini sarsabilir, ancak kapitalizmin proletaryayı, yani başka türlü hayatta kalamayacak kimseler topluluğunu yaratmasıyla kanıtlandı bu. Proletaryayı oluşturan insanlar gerçekte kapitalizmin dışında başka bir yoldan var olamazdı.

Liberalizmin ahlâkî açıdan tarafsız olduğuna ya da ulaşmaya çalıştığı amaçların bir değerler hiyerarşisi taşıdığına inanıyor musunuz?

Özgür bir toplum, nihai tahlilde, yaşamların muhafaza edilmesine indirgenebilecek olan bazı ahlâkî kuralların varlığını gerektirir. Ancak bütün yaşamların değil, zira daha geniş sayıdaki diğer yaşamların korunması için bireysel yaşamların feda edilmesi zorunlu olabilir. Bu yoldan ancak “yaşamların tartılmasına”, yani mülkiyete ve sözleşmelere yönelik kurallar ahlâkî sayılabilirler. Ailevî ve cinsel ahlâktan bilinçli olarak uzak duruyorum, çünkü uzmanı değilim. Bu alanda konuşmak daha zor, zira doğum kontrolü gibi bazı yenilikler aile hayatını kökten değiştirdi. Gerekli olan şey, bazı ahlâk kurallarını kabul etmemizdir. Şuna eminim ki, ahlâkımızı biz seçmiyoruz, fakat mülkiyet ve sözleşme yapma ile ilişkili olarak miras aldığımız gelenek, şu andaki nüfusumuzun varoluşu için zorunlu bir önkoşuldur. Bu geleneği kısmen ve deneysel açıdan geliştirebiliriz.

Mülkiyet hakkının bir değer yargısına dayandığını söylemek, yaşamı koruyup korumamanın bir değer yargısı meselesi olduğunu söylemekle aynı şeydir. Bugün var olan herkesi hayatta tutmanın gerekli olduğunu kabul ettiğimiz andan itibaren başka seçeneğimiz kalmıyor. Tek değer yargısı, yaşamın korunmasına ilişkin yaptığımız hesaplarla ilgili olandır.

Katolik kilisesinin geleneksel olarak liberalizme karşı çıktığını söyleyebilir misiniz?

Tam olarak değil. Kilise sadece Avrupa rasyonalist liberalizmine karşı çıktı, İngiltere’den gelen liberal akımlara değil. Zira Fransız devriminin etkisiyle bu rasyonalist liberalizm, kilise liberalizm karşıtı olmadan önce, kilise karşıtı hâline gelmişti.

Böyle olsa bile, ilişkiler her zaman uyum içinde değildi.

19. yüzyılda kilise bilime karşı gayet özgürlük karşıtı bir tavır takınmıştı. Şimdi ise, bilim ile kilise arasında bir uzlaşmaya yönelik pek çok ümit var. Bunun için yapılan girişimlerde ben de yer aldım. Dört ay önce, bilim ile kilisenin uzlaşmasına ilişkin sorunları tartışmak üzere, diğer bir düzine Nobel Ödülü sahibi ile birlikte Vatikan’da bir görüşmeye katıldım. Papanın ne kadar ileri gitmeye istekli olduğunu bilmiyorum. Şunu söylemeliyim ki, kendisinin doğum kontrolü hakkındaki aşırı doktriner fikrine katılmıyorum. Ama bu vesile ile, kilise açısından tartışmanın dışında kalan kürtaj haricindeki bütün konularda rahatça konuşabileceğimiz söylendi.

Kilise liberalizm karşıtı olmasa bile, kapitalizme karşı dinî beyanlar vardı.

Dinleyin. Kapitalizm kelimesini sevmiyorum ve bu kelimeyi değiştirmekten memnuluk duyardım. Ancak kilisenin piyasa ekonomisine resmî olarak karşı çıktığını zannetmiyorum. Faizle ilgili eski doktrinler de tarihe karıştı. Aralarında Alman başpiskoposu da olmak üzere, kardinaller dahil kilisenin önde gelen temsilcileri sosyal piyasa ekonomisini destekliyorlar aslında. Kilise tarafından yapılan resmî bir muhalefet yok, sadece birkaç kısıtlama kaldırıldı. Bundan başka şunu da söylemek gerekir ki, rahiplerin sosyalist hareketlerle ilişkili olması neredeyse sadece İspanyolca konuşan ülkelere mahsustur.

Liberalizmin maddiyatçılık yarattığını düşünmüyor musunuz?

Hayır, kesinlikle hayır. Kendi amaçlarımızı karşılamaya yarayan maddî araçları bizim için erişilebilir kılıyor.

Özgürlük ve eşitlik arasında yaşanan sürekli gerilimi ilk ortaya koyan kişi muhtemelen Tocqueville idi. Bu ikisi arasında çoğunlukla ortaya çıkan çatışmanın nedeni hakkında ne düşünüyorsunuz?

Uygulanabilir olan tek eşitlik kanun önündeki eşitliktir. Bundan daha fazlasını istediğiniz anda özgürlük ile derhal çatışmaya girer bu. Amacınız maddî eşitlik yaratmak ise, bu ancak özgürlüğü sınırlamakla başarılabilir.

Fakat, eşitlik düşüncesinin liberalizmin bir ayrıcalık olmaktan çıkıp evrensel bir değere dönüşmesine yardım ettiğini söyleyemez misiniz?

Ancak kanun önünde eşitlikten bahsettiği müddetçe söyleyebilirim.

Bunun fırsat eşitliğini teminat altına almak için gerekli olduğunu düşünmüyor musunuz?

Bunu başarmak da gayet güç bir iştir. Devletlerin yarattığı fırsatların eşit olması gerekir, fakat nesnel bir eşitlik sağlamak mümkün değildir. İnsanlar bir hayli farklıdır. Değişik aileleri, farklı sağlık seviyeleri, eşit olmayan biyolojik yapıları vardır.

Fakat, örneğin, eğitim alanında belirli farklılıktaki fırsatların olmasının önemli olduğunu düşünmüyor musunuz?

Bu açıdan bazı ölçütlerin bulunması yararlı olur. Çalışmalarını finanse edemeyen yetenekli kişilere yardım edilmesi arzulanır bir şeydir, ancak en hünerli unsurlarından onları yoksun bırakarak işçi ailelerine zarar verip vermediğimizi bilmiyorum.

Arz ve talep yasasının tarihsel açıdan ne farklılıkları ne de eşitliği koruduğu kültür gibi hususlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Önceden, devletin bu konuda bir şeyler yapması gerektiğini düşünüyordum. Ancak boş zamanlara ilişkin tüm bu faaliyetlerin özel girişimlerin elinde olduğu Japonya deneyimi, devletlerin en iyi oyuncular olmadığına beni inandırdı. Asla da olamadılar zaten – ne Yunanistan’da, ne Rönesans boyunca, ne de müzikal açıdan doruk noktası olan 18. yüzyılda. Kültürün en büyük teşvikçileri daima işadamları olmuştur. Parası olan sınıfların kültürü himaye etmesi daha uygundur.

Bizim zamanımızda liberalizm katı şekilde yapılandırılmış bir doktrinden ziyade, geleneksel olarak bir düşünce biçimiydi; pragmatik ve ampirik bir odak noktası, deneme-yanılma ilkesinin bir uygulananıydı. Bu açıdan, neo-liberalizmin esas itibarıyla farklı olduğuna inanan insanlar bulunuyor. Zira neo-liberalizm çok istikrarlı bir küresel ideoloji olarak sınıflandırılabilir olan gayet sağlam bir yapı ortaya koyuyor. Örneğin, büyük liberal Karl Popper’in, tıpkı bilimsel hipotezler gibi, politikanın da herhangi bir değerden ya da nihaî gerçekten yoksun varsayımsal bir önermeden başka bir şey olmadığı şeklindeki düşüncesiyle nasıl uzlaştırılabilir bu?

Popper ve ben neredeyse her konuda hemfikiriz. Mesele şu ki, ikimiz de neo-liberal değiliz. Kendilerini bu şekilde tanımlayanlar liberaller değil, sosyalistlerdir. Yenilenme arayışı içinde olan liberalleriz biz, çünkü temel olarak değiştirilemeyen, ancak yenilenmeye ihtiyaç duyan eski bir geleneğe bağlıyız. Bunun aksi rasyonalist yapı-

kuruculuğa, yani insanların zihinlerinde tasarlanmış olan ve evrimsel nitelikteki kültürel süreçleri dikkate almayan bir plâna göre dayatılan bir toplumsal yapıyı inşa etmenin mümkün olduğu şeklindeki düşünceye kapılmak demektir.

Örneğin, gayet istikrarlı bir modeli ulusal hayatın her alanında uygulama girişiminin olduğu Şili örneğinde, sizin yapı-kuruculuk olarak adlandırdığınız birtakım özelliklerin olduğunu düşünmüyor musunuz?

Durumu herhangi bir yargıda bulunacak kadar iyi bilmiyorum. İktisatçıların güvenilir olduklarını biliyorum.

Fakat bu model tek başına ekonomiden daha fazlasını kapsıyor ...

Bunun nedeni muhtemelen pozitivizmin ve faydacılığın Latin Amerika'da son derece büyük bir etkiye sahip olmasından kaynaklanıyor. Bentham ve Comte bu kıtada önde gelen entelektüellerdi ve liberalizm de daima yapı-kurucu nitelikteydi. Örneğin, Milton Friedman büyük bir iktisatçıdır. Kendisiyle neredeyse her konuda hemfikirim. Ancak para arzının mekanik olarak kullanılmasında aynı görüşte değilim. Ben de bir iktisatçım, ama bundan daha fazlası olduğumu düşünmeyi tercih ederim. Sadece bir iktisatçıdan ibaret olan birinin iyi bir iktisatçı dahi olamayacağını her zaman söylerim. Evet, Friedman İktisadî Araştırma Dairesi geleneği içinde Mitchell'ın etkisi altında kalarak yetişmiştir. Mitchell, kurumları bizim yaratmamızdan dolayı onları dilediğimiz şekilde değiştirebileceğimizi savunur. Bu entelektüel bir yanılgıdır. Yanlış ve haksızdır. Bu açıdan, Milton Friedman benden daha yapı-kurucudur.

Böylece, diğer bir deyişle, her ne kadar liberalizmi gerçekleştirmeye çalışsa da, bütün kurumları kapsayan ve kendiliğinden güçler tarafından yaratılmadan kendini dayatan bir model her halükârda liberalizm ile çatışmaya varacaktır.

Evet.

Talmon insanın kendisini başlıca iki arzu ile savaşıırken bulduğunu söyler: Her şeyi çözen ve içine alan bir itikat yardımıyla bağışlanma dileği ve özgürlük. Şunu da ekleyeyim ki, bu iki amaca aynı anda ulaşmaya çalışmak kaçınılmaz olarak zorbalığa varır. Her şeyi kapsayan ve çözen bir amentü hâline dönüşen bir özgürlük arayışının her durumda belirli zorbalık biçimlerine varacağını düşünüyor musunuz?

Evet, elbette. Nihayetinde, hatırda tutulması gereken en önemli şey bunun bir tevazu meselesi olduğudur. Ne kadar az şey bildiğimizi kabul etme meselesidir.

Şu görüş hakkındaki yorumunuzu da öğrenmek isterim: 20. yüzyıldaki bütün ahlâkî ve entelektüel aldatmacalardan Hegel, Marx ve Freud sorumludur.

Sanırım meseleyi biraz abartılı bir şekilde ortaya koymak olur bu. Şöyle söyleyeyim: Onlar yanlış fikirlere dayanan bir yolun en çarpıcı temsilcileriydiler.

Çeviren: Can Madenci